

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Область має багатогалузевий промисловий комплекс, провідне місце в якому займає харчова галузь. В структурі обробної промисловості регіону на неї припадає близько 70%. У загальному обсязі вироблених товарів за 2000 – 2002 рр. приблизно 75% становить продовольча група. За обсягами виробництва продовольчих товарів народного споживання за 2002 р. Вінниччина посіла сьоме місце серед областей України.

Частка Вінницької області в загальнодержавному виробництві продукції харчової промисловості за останні роки постійно зростає з 4,7% у 2000 р. до 5,1% у 2002 р., частка харчової промисловості в структурі промисловості регіону також має тенденцію до зростання – з 48,8% у 2000 р., до 54,8% у 2002 р., і є найбільшою серед регіонів країни.

У 2002 р. в галузі функціонувало 423 підприємства різних форм власності і господарювання. Інституціональна структура виробничого потенціалу галузі є наступною: підприємств державного сектора – 5,9%, підприємств колективної форми власності – 78,3%, приватних підприємств – 15,4%. Чисельність працівників харчової промисловості Вінницької області у 2002 р. склала 35,8 тис. осіб, що в порівнянні з 2000 р. становило 81,9%, проте обсяг виробленої ними продукції у діючих цінах склав 1960,8 млн. грн., що на 13,7% більше рівня попереднього року (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники розвитку харчової промисловості
Вінницької області по роках

Показник	2000	2001	2002
Виробництво продукції в діючих цінах відповідних років, млн. грн.	1319,8	1724,1	1960,8
У % до попереднього року	-	130,6	113,7
Частка продукції галузі у промисловості області, %	48,8	52,3	54,8
Частка продукції галузі області у продукції галузі України, %	4,7	4,9	5,1
Чисельність працівників, тис. осіб	43,7	40,0	35,8

Основу харчової галузі регіону формують 36 цукрових заводів, 26 молокопереробних підприємств, 6 м'ясокомбінатів, 14 комбінатів хлібопродуктів, 13 спиртових заводів, ВАТ «Вінницький олійно-жировий комбінат», СП «Поділля - ОБСТ» та багато інших.

Основними галузями спеціалізації області є: цукрова (15,3%) молочна (15,2%), м'ясна (18,5%), лікєро-горілочана (10,9%) та плодоовочеконсервна (10,7%) промисловість.

З початку 90-х років в області спостерігалось різке скорочення обсягів виробництва продовольчої продукції, як і в цілому по Україні, але після 1999-2000 рр. харчова промисловість поступово почала виходити з кризового стану. Протягом останніх років в харчовій галузі Вінниччини намітилась тенденція до істотного нарощування виробництва як результат комплексної структурної перебудови під впливом перерозподілу контрольних пакетів акцій та концентрації їх в руках промислових інвесторів.

Виробництво окремих видів харчових продуктів у 2002 р. в порівняння з 1995 р. значно збільшилось: кондитерських виробів – в 4,4 рази, тваринного масла – в 1,5 рази, сирів жирних – в 2 рази, горілки та лікєро-горілочаних виробів – майже в 3 рази; мінеральних вод – в 3,5 рази, безалкогольних напоїв в 1,8 рази. Але поряд з тим виробництво таких продуктів як м'яса, ковбасних виробів, борошна, круп, хліба та хлібобулочних виробів, макаронних виробів, цукру-піску, спирту етилового з харчової сировини, вина плодоягідного та пива у 2002 р. було значно нижчим навіть рівня 1995 року. Обсяги виробництва продукції з незбираного молока, олії та консервів залишились майже на рівні 1995 року (табл. 2).

Найбільш потужними та ефективно працюючими харчовими підприємствами області є:

ВАТ «Вінницький олійно-жировий комбінат» - сучасне підприємство з виробництва олії, мила туалетного, господарського, жирів для кондитерської промисловості, маргарину, майонезу, що випускає свою продукцію під

торговою маркою «ВІОЛІЯ». Воно здатне переробляти насіння соняшнику (700 т), ріпаку (240 т), сої і характеризується як провідне підприємство галузі в Україні;

ВАТ «Вінницям'ясо» - передове підприємство з багатoproфільним виробництвом та безвідхідними технологіями, яке відрізняється високою якістю продукції та широким її асортиментом, а також порядністю та обов'язковістю у виконанні вимог замовника за системою «точно в термін». 70% продукції підприємства реалізується в Росії. Сьогодні підприємство випускає більше 90 найменувань ковбасних виробів, 30 найменувань м'ясних та м'ясо-рослинних консервів, 10 найменувань лікарських засобів та органопрепаратів, м'ясо всіх видів сільськогосподарських тварин. На підприємстві відпрацьований механізм виробничо-ветеринарного контролю. Виробнича лабораторія, що акредитована на «технічну компетентність» в системі УкрСЕПРО, оснащена сучасним високоточним обладнанням з комп'ютерною обробкою результатів дослідження. З метою покращення організації і технології виробництва на підприємстві в даний час запроваджується система якості, яка відповідає міжнародним стандартам ISO 9001: 2000, ISO 14000 та системи НАССР. Підприємство є лауреатом 5-го Українського національного конкурсу з якості;

Вінницьке обласне державне об'єднання спиртової та лікеро-горілчаної промисловості «Поділляспирт» - один з найбільших в Україні виробників етилового спирту, до складу якого входить 12 спиртових заводів зі 150-річною історією. Основна вироблювана продукція – це екологічно чисті та високоякісні спирти: ректифікат вищої очистки, ректифікат «Екстра», ректифікат «Люкс», спирти на технічні цілі. Основним партнером об'єднання на внутрішньому ринку є українська національна компанія «Nemiroff». По експорту об'єднання співпрацює з фірмами Молдови, Ізраїлю, Туркменістану, Туреччини.

В області також налічується 36 цукрових заводів, здатних переробити за сезон 7,5 млн. тонн цукросировини.

Сучасний стан цукрової галузі України в цілому, та Вінниччини зокрема, викликає велике занепокоєння. Традиційно в структурі харчової промисловості вона займала домінуюче місце, і хоча її частка в Україні протягом 1990-2002 рр. змінюється в незначній мірі (у 1990 р. – 12,4%, у 1995 р. – 12,5%, у 2002 р. – 11,7%), виробництво цукру в області за ці роки зменшилось в катастрофічних розмірах (з 841,3 тис. т у 1990 р. до 189,4 тис. т у 2002 р.) – майже в 4,4 рази.

Причини такої ситуації відомі: застаріла посівна, ґрунтообробна й збиральна техніка, відсутність пального, відсутність добрив та пестицидів, брак солом'яних матів для укриття кагатів, не налагоджене виробництво напівавтоматичних ліній для визначення забрудненості й цукристості цукрових буряків і навіть комбайнів для їх збирання, а також дуже низька якість цукрових буряків. А найголовніше те, що відсутнє державне регулювання цього виробництва, тому й зникла сировина, вкрай необхідна для цукрової галузі.

Тим часом, Франція, Німеччина та інші бурякосійні держави Європи підтримують власну бурякоцукрову галузь, створюють вигідні умови фермеру для виробництва цукрових буряків. Навіть Швейцарія, де собівартість цукру з буряків у кілька разів перевищує світову, підтримує свого фермера. В Україні ж не створено сприятливих умов для товаровиробника, щоб він був зацікавлений у вирощуванні якісної сировини. Крім того, Мінагрополітики 14 лютого 2003 року затвердив типовий договір між цукровим заводом та бурякосіючим господарством, де за механічно пошкоджені, цвітушні, підморожені й підв'ялені корені переробки мають платити 100%-ну ціну. Не контролює Мінагрополітики й якісні насіння, де вирощується в кожній бурякосіючій області, в результаті на ринку насіння діє чимало «підпільних» заводчиків, які за депінговими цінами продають неякісну сировину.

Розв'язання зазначених проблем допоможе подолати існуючу кризу й вивести цукрову галузь Вінниччини з теперішнього стану на належний рівень, який вона повинна займати.

В харчовій промисловості Вінницької області задіяно 15,8% основних промислово-виробничих фондів, більше половини яких (55%) повністю зношені та підлягають ліквідації. Вартість основних засобів харчової промисловості області складає близько 1371 млн. грн. на кінець 2002 р., або 6,7% загальної вартості основних виробничих фондів харчової промисловості України. Особливістю наявного промислового потенціалу галузі є його недостатня технологічна гнучкість та низький інноваційний рівень, негативно впливають на їх стан застаріла технічна та сировинна база.

За останні три роки значно зросли обсяги надходжень інвестицій у основний капітал в харчовій промисловості регіону: з 43,4 млн. грн. у 2000 р. до 104,1 млн. грн. у 2002 р., хоча їх нинішня частка в загальнодержавному обсязі інвестицій харчової галузі залишається на досить низькому рівні – 2,5 – 3,4%. Основним джерелом інвестицій в основний капітал є власні кошти підприємств, тоді як кошти державного бюджету були незначними. У технологічній структурі капітальних вкладень переважають витрати на придбання машин, обладнання та устаткування, впровадження прогресивних технологічних процесів, реконструкцію та технічне переоснащення діючих підприємств, освоєння виробництва нової конкурентоспроможної продукції.

Аналіз фінансового стану підприємств харчової промисловості, що звітували про результати господарської діяльності, свідчить, що чистий дохід (виручка) від реалізації продукції у 2002 р. склав 2191,3 млн. грн., в структурі якого найбільша частка – 80,3% - припадає на колективні підприємства. В цілому харчові підприємства області різних форм власності і господарювання працювали збитково, за виключенням спільних, приватних та підприємств інших форм власності, чистий прибуток яких склав 3919,3 тис. грн. (табл. 3).

Таблиця 3

Фінансові показники підприємств харчової промисловості різних форм власності Вінницької області за 2002 рік

Показник	Всього	В тому числі								Інших форм власності	Із загального підсумку приватизовані підприємства
		державний сектор	з них:		колективних	з них:			приватних		
			державних	комунальних		спільних	орендних	акціонерних			
Кількість підприємств, які звітували по фінансовій звітності (на кінець звіт. періоду, одиниць)	423	25	21	4	331	2	4	102	65	2	97
Основні засоби (залишкова вартість) (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	780532,9	62695,0	61848,3	846,7	691928,4	498,8	7300,1	490342,7	12060,2	13849,3	500773,4
Оборотні активи (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	1472837,5	60098,0	59856,3	241,7	1198384,6	246,7	4980,8	964013,8	18994,9	195360,0	976768,0
Дебіторська заборгованість (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	1018840,4	31071,8	30948,7	123,1	842214,5	206,3	1798,2	731749,9	9674,0	135880,1	736012,5
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	58768,2	174777,7	1747,7	0,0	18249,1	1,2	337,7	7963,4	1042,4	37729,0	9348,8
Кредиторська заборгованість (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	134198,0	46287,1	45917,0	370,1	1104276,0	120,9	5395,5	929380,0	16353,4	175064,5	932095,2
Поточні зобов'язання за рахунками з бюджетом (на кінець звіт. періоду, тис. грн.)	42813,8	11727,8	11656,9	70,9	26058,3	1,5	1041,7	20159,0	603,0	4424,7	20654,4
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (тис. грн.)	2191321,3	113368,4	113268,0	100,4	1759232,6	7,4	5964,7	1274461,6	104680,6	214039,7	1320270,6
Інші операційні доходи (тис. грн.)	355270,7	17424,6	17419,3	5,3	306568,2	0,0	3136,3	215928,4	227,1	31050,8	241125,1
Операційні витрати (тис. грн.)	2560143,0	132589,1	132589,1	182,4	2101588,1	7,3	9753,2	1515891,6	99518,7	226264,7	1584625,0
Інші звичайні доходи та витрати (тис. грн.)	-19726,9	1650,0	1650,0	0,0	-15747,4	0,0	-997,7	-3347,8	-1474,4	-4155,1	-4521,7
Надзвичайні доходи та витрати (тис. грн.)	-28,0	-1,0	-1,0	0,0	-10,8	0,0	0,0	-7,7	-16,2	0,0	-7,7
Фінансові результати від операційної діяльності (тис. грн.)	-13551,0	-1978,5	-1901,8	-76,7	-35787,3	0,1	-652,2	-25501,6	5389,0	18825,8	-23227,3
Фінансові результати від звичайної діяльності по оподаткуванню (тис. грн.)	-3377,9	-328,5	-251,8	-76,6	-51534,7	0,1	-1649,9	-28849,4	3914,6	14670,7	-27749,0
Чистий прибуток (тис. грн.)	-49293,7	-3570,8	-3494,1	-76,6	-60814,5	0,1	-1649,9	-34866,2	2678,2	12413,4	-33987,3

Проведений SWOT-аналіз дозволив визначити сильні і слабкі сторони та можливості і загрози, які необхідно врахувати для визначення стратегічних пріоритетів перспективного розвитку харчової промисловості в даному регіоні.

Слабкими сторонами розвитку харчової промисловості Вінницької області є: недостатнє забезпечення галузі сировинними ресурсами при значному недовантаженні виробничих потужностей, низька якість сільськогосподарської сировини, що надходить до переробку, відсутність довгострокових регіональних програм розвитку промисловості області та відсутність державної підтримки вітчизняних товаровиробників стратегічних галузей регіону, велика кількість нерентабельних та збиткових підприємств галузі з високим ступенем морально застарілого та фізично зношеного обладнання, відсутність коштів на підприємствах на їх технічне оновлення, нерегульованість ринку агропромислової продукції.

Серед *сильних* сторін можна виділити: розгалужену мережу транспортних зв'язків, наявність машинобудівних підприємств, здатних здійснити технічне оновлення підприємств галузі, таких як Калинівське ВО «Харчомаш», достатні енергетичні потужності, сприятливі природо-кліматичні умови, родючі ґрунти та значне лісове господарство, значна інвестиційна привабливість регіону.

Серед основних *можливостей* Вінниччини можна виділити: наявність виробничих потужностей та кваліфікованої робочої сили на підприємствах галузі, необхідних для прискорення темпів зростання виробництва продукції харчової промисловості, розбудови міжнародного транспортного коридору Яготин – Одеса – Керч може стати додатковим стимулом інвестиційної діяльності та розширення експортного потенціалу, можливість збільшення обсягів виробництва продуктів харчування через збалансованість розвитку АПК в цілому та збільшення виробництва основних видів сільськогосподарської продукції.

Основними *загрозами* регіону є низька купівельна спроможність населення та зменшення попиту на окремі види харчових продуктів, не конкурентоспроможність окремих видів харчових продуктів, недосконалість системи збуту продовольчої продукції, нерозвиненість ринкової інфраструктури, що створює ризики до немотивованого підвищення цін, складний фінансовий стан підприємств, що може призвести до їх банкрутства, а також загальна збитковість підприємств незалежно від форм власності і господарювання.

Стратегічною метою розвитку харчової промисловості Вінницької області є формування такої структури випуску конкурентоспроможної харчової продукції, яка відповідає потребам ринку, збалансованості та ефективному завантаженню виробничих потужностей, спиралася б на використання, головним чином, власних сировинних ресурсів для насичення внутрішнього ринку та формування експортного потенціалу галузі надаючи пріоритетність розвитку олійно-жирової, цукрової, спиртової, плодоовочеконсервої, кондитерської м'ясної галузей.

Відповідно до поставленої мети основними завданнями в харчовій промисловості Вінницької області є: стабілізація та нарощування обсягів виробництва харчових продуктів, гармонізація та оптимізація пропорцій складових АПК, створення сприятливих умов для подальшого нарощування залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, оновлення та зміцнення матеріально-технічної бази за рахунок використання засобів переважно вітчизняного виробництва, досягнення рекомендованих норм споживання продуктів харчування населенням регіону, розвиток інтегрованих виробничих структур, в першу чергу, в цукрово-буряковому комплексі, спиртовій, м'ясній та молочній промисловості. Джерелами фінансування реалізації першочергових завдань розвитку галузі, крім власних коштів суб'єктів господарювання повинні стати кредити банків, бюджетні кошти, надходження від приватизації об'єктів агропромислового комплексу, вітчизняні та іноземні інвестиції та ін.

Вирішення поставлених завдань сприятиме досягненню наступних прогнозованих показників розвитку Вінницької області на період 2005 – 2015 років (табл. 4).

Таблиця 4

Прогнозовані показники розвитку харчової промисловості Вінницької області по роках

Показник	2005		2010		2015	
	I	II	I	II	I	II
Виробництво продукції, млн. грн.	2053,1	2389,8	2871,8	4105,4	3777,6	5568,8
У % до попереднього періоду	-	-	139,9	178,8	131,5	135,6
Частка продукції галузі у промисловості області, %	55,1	54,9	55,1	55,7	55,3	56,1
Частка продукції галузі області у продукції галузі України, %	5,1	5,3	5,3	5,5	5,4	5,3

Відповідно до поставленої мети прогнозоване збільшення виробництва основних видів продукції харчової промисловості на період з 2005 до 2015 рр. проти 2002 р. очікується в наступних обсягах: м'яса (включаючи субпродукти 1 кат.) – у 1,5 – 2,5 рази, тваринного масла та сирів жирних (включаючи бринзу) – у 1,4 рази, цукру-піску – у 1,5 рази, олії – у 1,6 рази, продукції з незбираного молока – у 1,7 рази, хліба та хлібобулочних виробів – у 1,1 – 1,3 рази, консервів – у 1,3 – 1,7 рази, борошна – у 1,2 рази (табл. 5).

Таблиця 5

Прогноз виробництва основних видів продукції харчової промисловості Вінницької області в натуральному виразі по роках

Вид товару	Одиниця виміру	2005		2010		2015	
		I	II	I	II	I	II
М'ясо (включаючи субпродукти 1 кат.)	тис.т	69,0	73,3	88,5	97,1	104,7	117,7
Тваринне масло	тис.т	21,5	21,8	24,0	24,5	26,3	27,7
Продукція з незбираного молока	тис.т	26,0	27,2	29,5	36,2	35,6	47,2
Жирні сири (включаючи бринзу)	тис.т	9,8	10,3	10,0	12,0	10,6	14,4
Цукор-пісок	тис.т	188,9	195,0	193,6	230,3	200,7	276,7
Олія	тис.т	40,4	42,2	43,8	51,5	46,1	59,8
Борошно	тис.т	154,5	159,2	163,1	183,8	173,4	185,7
Хліб і хлібобулочні вироби	тис.т	82,3	85,7	91,8	86,9	102,6	90,9
Консерви	муб.	146,2	148,6	151,8	163,6	179,4	194,2

Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Вінницької області на період до 2015 року: наук. вид. – К.: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2005. – 205 с.